

ARAP DİLİNDE TERKİB

*Ahmet BULUT**

This article is dealt with compound forms in the Arabic language.

ÖNSÖZ VE GİRİŞ

Diğer dillerde olduğu gibi, Arapçada da, birden fazla kelimenin birleşerek tek kelime haline gelişi, bazan da cümle oluşturarak kullanılışı yaygın bir türetme yoludur.

Bunlar ya bir kelime şeklinde muamele görürler, ya da kelimelerin oluşturduğu deyimleşmiş kalıplar tarzını alırlar.

Mürekkebe oluş kelime çapında ele alınır, “asli harflerinden her hangi birini düşürmeden birden fazla kelimeyi birbirine birleştirmektedir.”¹

İbare çapında ele alınır, yanyana gelen kelime topluluğu bir kalıp oluşturur ve kullanıldığı cümlede bu kalıp şekil değiştirmez. Ayrıca ibarelerin bazan da müstakil bir cümle olduğu nazardan uzak tutulmamalıdır.

İbn Cinnî, bu tarz iştikakı Arapların kullandığını ve şâzz bir iştikak olduğunu kabul eder.² Şâzz oluşu ve asli şeklin dışına çıkışı kabul edilse bile, bu

* Doç. Dr.; U.Ü. İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belâgatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

¹ Helâl, Menâhîcu'l-bahs, s. 67.

² Bk. Mucâhid, ed-Delâletü'l-lugaviyye, s.267, el-Munstf I,30'dan naklen.

tarz iştikakta delalet daha kuvvetli ve açıktır.Bunu savunan Muhammed el-Mubârek, bu iştikake “el-iştikâk el-murekkeb” der.³

Terkib, kelime tarifine giren isim, fiil ve harfler arasında olur.Özellikle Arapçanın tarihinde harflerin (edatların) terkib edilmesinin eski bir tarihi vardır.⁴

Arapçanın tarihinin tamamında mürekkeb isimlerin varlığı bilinmektedir.Bunun hedefi, mana çokluğu (teksîru'l-mânâ) dur.

Arap dilinde, bu nev'den istifade kudreti olduğu gibi, bundan daima da istifade edilecektir.⁵

İştikakın çeşitlerinden olan sagîr, kebîr, ekber ve nahtin, maksadı ifadeye yeterli olmadığı zaman baş vurulacak bir çıkış yolu olarak “mürekkeb iştikak” ihtiyâç halini almaktadır.Dilde “terkîb” bir zarurettir.Hususi mana için terkibin kullanılması ise, dilin gelişiminde bir mühim vasıttır.

Arap dili tarihinde var olan bu tarzın, özellikle günümüzde teknolojik, sosyal, siyasi ve askeri sahalarda kullanılması vazgeçilmez bir ihtiyâç olduğu gayet açıktır.⁶

Arap dilinde mürekkeb ifadelerin eserleri şöylece tasnif edebiliriz:

Atasözleri ve deyimleri ihtiva eden “mesel” mecmuaları.

Çeşitli sahalara ait yazılmış sözlükler:Diplomasi, sosyal ve siyasi bilimler, ekonomi, lenuistik v.s.Bunlar mustalahatı kapsamaktadır.

Genel sözlükler.Bunların ciddi bir taramaya ihtiyacı vardır.

İtba' ve muzavece'ye dair eserler.

Konularında rahatça bilgi bulunabilecek gramere ait eserler.

Arap dilinde kelimeyi üçe taksim etmek adettir.Bunlar ise, “isim, fiil, harf”tir.Bunun yeterli görülmediği ve dördüncü bir kelime çeşidi olarak “fiil isimleri”nin ilave edildiği de bir vakiadır.

³ Fıkhu'l-luga, s.149.

⁴ Bk. es-Sâmerrâ'î, Fıkhu'l-lugati'l-mukârin, s. 64.

⁵ Bk. age, s. 71.

⁶ Bk. Mustafâ eş-Şihâbî, el-Mustalahatu'l-'ilmiyye fi'l-lugati'l-'arabiyye fi'l-kadîm ve'l-hadîs, Dimaşk, 1409/1988; Ya'kûb, Fıkhu'l-luga, s. 214.

Üçlü taksim nazara alınır, “âmil” harflerle isim ve fiil arasında “nahvî isnad” söz konusudur. ”İsimle, isim veya fiil; fiille, isim arasında nahvi bağ kurmak malum bir husustur.

Amil harfleri iki yönden ele almak gerekmektedir:

İsim manalılar,

Fiil manalılar.

Örnek olarak; harfu cerrler, asıl itibariyle isimdirler.Bu sebeble kendinden sonra gelen ismi etkilerler.Bu ise, izafet yapısıyla uyumludur.Buradan şu kanaate ulaşırız:Bazı harfler asıl itibariyle isimdi.İstimal çokluğu ve zaman bunlarda etkili oldu.Diğer isim cinsi kelimelerden kısmen farklılaştı.

Diğer yönden fiil manalı harfler ise, asıl itibariyle fiile “niyâbeten” veya “makâmen” kullanıldıkları için aynı hükmü taşırlar.Niyâbeten kullanılanlara verilecek örnekler şunlardır: لا = أنفى، هل = أستفهم، إلا = أستثني

Fiil makamında kullanılana örnek: يا = أنادى، أَدْعُو İşte bu sebeble bu haruf “fi’l-‘asl nâsibe”dir.⁷

Amil harflerin bazısının bir özelliği de, terki edildikleri isim ve fiillerin “amelden düşmesi”ne vesile olmalarıdır.

Bu konu, münakaşaya açık olmasına rağmen, yorumlar ciddi prensiplere dayanmaktadır. Mesela, harfin ismin sonuna gelmesi nasıl bir bağ sonucudur?Bu sual iki yönden ele alınır:Ya “zâid”dir.Bu takdirde “isimle aralarında isnad unsuru yoktur” denilir.Ya da “isimden sonra zâid harf gelmez” denir, gelen harf yorumlanır. Bu durumda ise, bu harf “mudâfun ileyh’den ivad” olur.Örnek olarak بَيْتَمَا kelimesi zikredilebilir.

İsim için zikredilenler, aynen fiile tatbik edilir. Fiilden sonra gelen harfi, fiile “mudmer ve zâhir fâ’il” gerektirmez. Buna mukabil, yukarıdaki gerekçe ile bu ما , fiilin “fâilinden ivad” olur. Örnek için şu fiiler verilebilir: شَدَّما ، طالما

Bazı harfun amelden “ilgâ” ettiğine örneklerden birisi de, اِنْ gurubundaki fiile benzeyen edatların bir kısmının amelden düşmesine vesile olmasıdır. Fakat harfin, diğer bir harfin amelene engel olmadığına da rastlanabilir.Bu takdirde zaid addedilir.Örnek olarak لَيْتَمَا zikredilebilir.

⁷ Bk. LA, XV, 490.

Harfler için söylenebilecek mühim bir husus ise, “haklarında takdir yapılmasıdır”. Mesela: *ما دام* kelimesindeki *و ما* “devam etmek” manasıyla ele alınır. “Takdiren Masdariyye” olur.

Bir terkipte bulunan harfin nadiren hazfi mümkündür; *سَيِّمًا ، لا سَيِّمًا*
da olduğu gibi.

Huruf hakkında söylenebilecek en önemli husus, dayanağı olmak kaydıyla farklı farklı değerlendirilebilmesidir.

Arap dilinde, ismin harfleşmesi ve fiilleşmesi söz konusu olduğu gibi; harfin de fiilleşmesi ve isimleşmesi söz konusudur. Ayrıca fiilin de harfleştiği ve isimleştiği görülebilir. Bu ameliyenin kilit ifadeleri “nakil” ve ma’neviyye” tabirleridir. Kelime başka bir kelime yerine “menkûl” olabilir. Ayrıca manevilik kazanarak değişik bir vazifede kullanılabilir. Nakil genellikle isimden fiile; manevilik ise, isimden harfe geçişte görülür.

Arap dilcileri ve gramercileri, isimle fiil arasında mukayese yaparken dikkat çekici bağlar kurmuşlardır. Fiilleri “mevsûfu olmayan sıfat” olarak ele almışlardır. Diğer taraftan ismu’l-fâ’il, ismu’l-mef’ûl , masdar, es-sıfatu’l-muşebbehe, emsiletu’l-mubâlaga, ismu’t-tafdîl, el-ismu’l-mensûb, esmâ’u’l-ef’âl’i “fiile benzer vasıfları taşıma kuvvetini bulunduranlar” yani fiil gücünde kabul etmişlerdir. Ayrıca zarf ve harfu cerrlerin de fiil gibi amel ettiklerine örnekler vermişlerdir.⁸ Bütün bunlara ilaveten “câmid” bir ismin teşbih ve istiare yoluyla kullanımında da, bu camid isimlerin fiil gibi amel gücüne sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Netice olarak, “sıfat benzerlikli şeyler; fiil ve fiile benzeyenlerdir”.

Arap dilinde ister ism cinsli, ister fiil cinsli, isterse de harf cinsli bir kelimeden “menkul” olsun; sonuç itibariyle “fiil isimleri”, isimdir. Bu dikkat çeken çok önemli bir husustur.

Arap dili dikkatle incelenirse, fiilden ziyade “isimlerin” daha bol olduğu görülür. Diğer bir tabirle, gelişmiş unsur bu dilde, isim gurubundaki kelimelerdir. Mevsuf isim, sıfat, zamir ve zarflar bir bütün olarak isim gurubunu oluşturur.

İsimler “i’râb” olayından etkilenirler, “zâhirî, takdîrî, mahallî” bir yer tayinine tabidirler.

Arap dilinde fiiller anlam itibariyle ikiye ayrılır. Doğrudan asli manasında kullanılmayanlar. Bunlara “nâkıs” fiiller denilir. Asli anlamında değil de yardımcı

⁸ Bk. İbn Hişâm, Mugni’l-lebîb.

anlamda kullanılırsa fiiller, “fiil cümlesi” oluşturamazlar.Kâne ve benzerleri ile Ef’âlu’ş-şurû’ bu gurubdadır.

Arap dili gramerinde, fiil cümlesi ancak “hakiki” anlamında kullanılan bir fiille teşekkül eder.Dikkat edilmesi gereken bir nokta ise, hem nakıs hem de “tâmm” olan fiillerin nerede, nasıl kullanıldıklarını bilmektir.Çünkü, nakıs oluş isim cümlesi; tam oluş fiil cümlesi neticesini getirir.Örnek olarak كَان nin kullanımını zikredilebilir.

Terkibler nahiv yönüyle ikiye ayrılır:

a)İsnad’a sahip olanlar,

b)İsnad’a sahip olmayanlar.

İsnada sahip olanlar, ya tam bir mana ifade edişleriyle cümle oluşturur; ya da aralarında nahvi bir bağ kurulabilmesine rağmen tam cümle oluşturamazlar ki bunlar “izâfî, vasfî, ‘atfî terkipler ile cârr ve mecrûru” gibi kısımlardır.Bu gurbdakiler, “nakıs isnad”a sahiptirler.

İsnada sahip olmayanlar ise, harufun biri diğeri ile ictimasından hasil olan terkiplerdir.Bunlarda nahvi olarak isnad aranmaz.

Arap dilinde cümleler asıl itibariyle ikiye ayrılmıştır:

a)İsim cümlesi,

b)Fiil cümlesi.

Modern araştırmacılarından bazıları, üçüncü bir cümle şekli de teklif etmektedir:Sıfat cümlesi.⁹

Klasik tasnifdeki cümleleri burada ele almak faydalı olacaktır.

İsim cümlesi, bir “hüküm” bildiren ve isimle başlayan cümledir.Haberi, “mufred” kelime olabildiği gibi, “cümle” de olabilir.

Müfret bir kelimenin mübtedasıyla münasebeti yani yanyana gelişleri dikkatle incelenirse; aralarında bağ bulunan diğere bazı terkiplere şekilce benzediği görülebilir.Mübtedadaki marifeliğin düşürülmesi, izafeti; haberin sıfat cinsli bir kelime olması ve bütün hususlarda önündeki kelimeye uyması, sıfat tamamlamasını netice verdiğini söylemek yanlış olmaz.İşte bu şekli benzerliğin diğere bir yönü de

⁹ Bk. ‘Abdu’l-Latîf Muhammed Hamâse, el-‘Alâmetu’l-i-râbiyye fi’l-cumle beyne’l-kadîm ve’l-hadîs, Kahire, trsz, Dâru’l-Fikri’l-‘Arabî.

vardır:İzafette mudâfun ileyh'in şibh cümle (cârr-mecrûr) olarak te'viline ulaşılır.Sıfat tamlamasında ise, nekira bir isimden sonra gelen sıla cümlesi ya şibh cümle sıfat olur.Marife bir isimden sonra gelen sıla cümlesi, ismin sıfatı olur.

Fiil cümlesi, hükümden ziyade "oluş" bildiren tam fiille başlayan cümledir.

Güçlü fiil, failinden başkasına ihtiyaç duymayan fiildir.Bu sebeble "lâzım" fiiller bir dilin en güçlü fiilleridir.

"Tekmile"ye ihtiyaç duyan fiil zayıftır."Mute'addî" fiil, mef'ûlun bih ihtiyacı dolayısıyla zayıftır.Çünkü zaruri tamamlayıcıya muhtaçtır.

Bir fiil cümlesinde, fiile zaruri olmayan "tekmile"ler de ilave edilebilir.Bunlar, mef'ûlun mutlak, mef'ûlun leh, mef'ûlun maah, mef'ûlun fih'tir.

Bir terkiib tarzı olarak tekmilelerden biriyle fiili zaruri olarak kullanmak "fi'li terkiib"i doğurur.Mesela: ألقى محاضرةً ؛ ضرب الرقم القياسي

Bir fiil cümlesinde, isim cinsli bir unsurun "tekmile"leri de söz konusudur.Bunlar ise, hâl, temyiz, izâfet, na't, 'atfu'l-beyân, tevkîd ve bedeldir.

Hem isim hem de fiil cümlesinde kullanılan tekmile ise "zarf"lardır.

Karine bulunduğça, isim ve fiil cümlelerinin zaruri olan unsurlarının bir kısmını "hazf" etmek mümkündür.Diğer bir tabirle bir isim cümlesini mesela haberiyle, bir fiil cümlesini mef'ûlun mutlakıyla temsil etmek mümkündür.Hatta nadiren asli unsurlardan sıyrarak sadece edatlarla temsil etmek de mümkündür.

Sıfat tamlamasında ise; "mevsûf", isim cinsli her kelimedenden olmaz.Ancak, sıfat alabilen bir isim olması gerekir.

Sıfat; müfret veya cümle olabilir.Müfret oluşunda mevsufuna uyduğu gibi, cümle oluşunda da mevsufuna uyar.

Müstakil bir kelimeyi, "ma'rife" yapma yolları bilindiği üzere ya marifeye izafet ya da başına lâmu't-ta'rîf getirmektir.

Arap dili, müfret ismi marife ve nekira oluşla ikiye ayırdığı gibi; cümleyi de nekira kabul etmiştir.Özellikle cümleleri marife yapabilmek için; ya "mahki" olmalarını sağlamak, ya da ism mevsûlü başlarına getirmek gerekmektedir."Mahki" olmalarını sağlamak "alemiyyet"i netice verir.Başlarına ism mevsul getirmek ise, bağlı oldukları marife isme sıfat yapar.

Arap dilinde izafet, iki isim arasındaki alaka ve yakınlığı ifade ediyorsa “mahda” yani “hakiki” kabul edilir.Bunlar “ta’rif” ve “tahsis” bildirir.Aslında izafet kelimesi lugat olarak “isnad” demektir.

Bu isnadın, “milkiyyet”, “zarfiyyet” ve “cinsiyyet” olması, bunların da من، في، ل harfu cerrleriyle belirtilmesi, sonuçta te’vilinin carr ve mecurdan ibaret şibh cümle ile te’vili; nihayet nekira bir isme şibh cümle gelmesi bize sıfat tamlamasının hususi bir şeklini hatırlatmaktadır.

Yine bu dilde, izafetin hakiki olmadığı yani mudafın, sıfat ve benzerlerinden oluştuğu bir yapı daha vardır ki, “lafzî izâfet” olarak anılır.Lafzi izafet söyleyiş kolaylığı sağlar.Tenvinin hazfiyle olan bir “tahfif”tir.Mudafın sıfat ve benzerlerinden oluşması, bize fiil gücündeki isim cinsli kelimelerin kullanımının hususi bir şeklini verir.Fiil gücündeki kelime nekira olabildiği gibi marife de olabilir.Bu sebeple bu tarz izafette; mudaf, lamu’t-ta’rif almış bir marife olabilir.Ayrıca mudaf ve mudafun ileyh arasında amil ve ma’mul ilişkisi vardır.Mesela, masdarın failine izafesi.¹⁰

Dilde bir takım kelimeler de vardır ki, söziüklerin müstakii olarak zikretmesine bakarak tek kelimedenden ibaret zannetmek hatalı olur.Bunlar; alt, üst, yan gibi zihinde en aşağıdan izafesi bulunan kelimelerdir.Tek başlarına kullanılsa bile bu zarflara, mutlaka mahzuf bir mudafun ileyh vermek gerekir.

Ayrıca bu dilde, vasfî terkinin izafî terkiye aktarıldığı da görülür.”Mevsuf”, “sıfatına” izafe edilir.Mana ise değişiklik göstermez. Örnek:

المسجد الجامع ← مسجد الجامع ؛ الجانب الغربي ← جانب الغربي

Şibh cümleler, ya zarfla ya da harfu cerrle kurulur.

Şibh cümle, bir maymuncuk gibi hem isim cümlesinde haber hem de fiil cümlesinde mef’uller ve bazı mansubat yani hal ve temyiz için kullanılır.Bu özellikleri ile geniş bir kullanım alanına sahiptirler.

Cümlede asli unsurların yanında tekmilelerin de varlığından bahsedilmişti.”Uslûb” tabir edilen bir takım ziyadeler daha vardır ki, dilde çokca kullanılır.Bunlar arasında “atfu’n-nesak, munâdâ, istisnâ, te’accub” sayılabilir.

Atfu’n-nesak, terkiib yönüyle çok önemlidir.Adeta matematikdeki toplama ve çıkarmaya benzer.Bu sebeple “atfî terkiib” hususi bir konumdadır.İsim ve fiil cümlelerinin bir unsurunu temsil ederler.Tevabi’den olan bunlar irabında, ma’tufun aleyhine tabidirler.Atif harfini korumak gerekli olmasına rağmen yer yer hususi durum sebebiyle hafzedildiği de olur.

¹⁰ Bk. el-Antâki, el-Muhît, III, 69.

Arap dilinde mebni unsur bulunduran ve yorumu göre de tek “lafız”, “kelime” kabul edilen bazı adedî , mezcî, izâfî, hâlî ve zarfî terkipler vardır. Bunların hangi nakıs isnada sahip oldukları, ilk gramercilerden beri günümüze kadar üzerinde durulan konulardan olmuştur.

11den 19a kadar sayılar, Sibeveyhi’ye göre şöyledir: خمسة عشر kelimesi. 11den 19a kadar sayılar, Sibeveyhi’ye göre şöyledir: خمسة عشر kelimesi. حادى عشر ise, mudâf ve mudâfun ileyhtir, خمسة و عشرة dur. ثلث ثلاثة gibi. Sibeveyhi, konuyu “Hamsete aşera ve ehavâtuhâ”, “Hâdiye aşera ve ehavâtuhâ” diye ikiye ayırmıştır.¹¹

Buna göre, 11den 19a kadar normal sayılar atfî terkipler; 11den 19a kadar sırsayıları izafet terkipleri olmaktadır.

el-Muberred ise, 11den 19a kadarki normal sayılarda, atfî vavının hafzedildiğini, böylece bir şekil değişikliği olduğunu, bu sebeple de mebni kaldığını ifade eder.¹²

Mürekkep mezcilerden olan معديكرب ، بعلبك ، حضر موت farklı farklı ele alınmıştır. Bunlar tek isim menzilesinde olanlardır. Terkiplerin birinci lafzının fetha üzerine bina edilmesi, sağlam harflerde görülür. İlleli harfde yani ya’da fetha üzere mebni oluş bulunmaz. Sibeveyhi’ye göre esas itibarıyla bunlar izafet terkipleridir.¹³

Sibeveyhi, hali ve zarfî terkiplerde ise ihtilaf olduğunu ifade eder. Tek isim menzilesinde oluş; izafet terkipleri olduğu fakat tek isim olmadığı; ancak hal ve zarfî olurlarsa tek isim menzilesinde olabilecekleri , bu görüşlerin temel noktalarıdır.¹⁴

el-Muberred’e göre, أشول أخول ve شجر بعر gibi biri diğerinden ayrılmayan ve tek isim durumundaki terkipler atfî terkiplerdir. Zira ayrılırsa beraber oluşlarındaki manayı ifade etmezler.¹⁵

Yine el-Muberred’e göre; بيت بيت ve كفة كفة gibi terkiplerde, lafızların biri diğerine izafesi mana yönüyle mümkün olduğundan izafî terkiplerdir. بيت بيت ، كفة لكفة ، كفة عن كفة demenin mümkün olması ve kullanılması buna delildir.¹⁶

Bu tarz terkiplerde dikkat edilmesi gereken noktalar vardır: a) Terkiplerin her iki cüz’ü de mebni midir? b) Sadece bir cüz’ü mü mebnidir?

¹¹ Bk. el-Kitâb, III, 297-298.

¹² Bk. el-Muberred, el-Muktadab, IV, 29.

¹³ Bk. el-Kitâb, III, 296.

¹⁴ Bk. age, III, 302.

¹⁵ el-Muberred, el-Muktadab, IV, 29-30.

¹⁶ Bk. age, IV, 30.

Değerlendirme yapılmış dildeki diğer benzer şekillerin durumu incelenir.

Mezci, izafi, adedi terkiplerin yapısı konusunda yukarıda zikredilen “nahvî” mülâhazaların yanında, “sarfî” izahlara da rastlanmaktadır. Buna göre: Mezci terkiplerin ikinci cüz’ü, kelimeye eklenen “tâ’u’t-te’nis”e benzer. İzafi terkiplerin ikinci cüz’ü, kelimeye verilen “tenvin”e benzer. Adedi terkipler ise, “atf”a benzetilir.

Terkiplerdeki delalet tegayyürü ve nahvî istimalden burada bahsetmek gerekmektedir.

el-Halîl’e göre, “iki kelime terkipler edilirse ve de her birinin ayrı ayrı mana ve hükümü varsa, terkipler yeni bir hüküm hasıl olur”. Bu kanaati, el-Kisâ’î ve el-Ferrâ’ ile beraber Küfîyyûn’un cumhuru da taşımaktadır.¹⁷

Konuyla ilgili bazı örnekler vermek faydalı olacaktır.

Özellikle alem olan terkipler, cümlede kullanılırken mahkî kabul edildikleri için irab alameti almazlar.

Murekkeb bir yapının bazı cüz’lerini hafifletmek, kalan kısmın bütününe manasına delaleti dillerde genellikle vardır. Bir cümlede mahzûf unsurlar bulunabileceği gibi; mahzûf unsurları bulunan iki cümle de, bir terkiplerle temsil edilebilir. Örnek olarak, fiilleri mahzûf mef’ulün mutlaka **لَيْتَ** ; iki cümleyi temsil edene ise **بُؤْسًا لَهُ** zikredilebilir.

Terkiplerde bazı edatların biri diğerinin yerine kullanıldığı görülür. Örnek: **وَأَمَّا دَاكِيٌّ** yerine **وَأَمَّا دَاكِيٌّ** nin gelmesi: **وَأَمَّا دَاكِيٌّ**.

Bazı isimlerin soru için terkipler edildikleri de vakidir: **إِلَى مَتَى**

Nahvî kullanım, fiili tam oluşundan, yardımcı fiil durumuna düşürdüğü de bir gerçektir: **مَا زَالَ** “zail olmadı”dan “hâlâ” anlamına geçiş gibi.

Bazı terkiplerin daima mebni kullanıma sahip olduğu, özellikle hal ve zarf olarak kullanımda görülür. Örnek: **بَيْتًا بَيْتًا** ; **فَرْدًا فَرْدًا**.

Harfu cerrlerin bazıları, fiil ismi olabilir: **إِلَى** gibi.

Zarflarla kurulu terkipler fiil ismi olabilir: **عِنْدَكَ** kelimesinin “yanında” manasından “al” anlamına kullanılması gibi.

¹⁷ es-Sâmerrâ’î, Fıkhu’l-lugati’l-mukârin, s. 64, el-Halîl’in görüşü İbn Cinnî’nin Sırru smâ’ati’l-i-râb’ından alınmıştır; Ayrıca bk. ‘Alî, Kadâyâ nahviyye ve lugaviyye, s. 28.

Delaletin, kültür tarihi ile sıkı bir bağı vardır. Dilin bir canlıya benzediği de muhakkaktır. Kelimelerin bir hayatı olduğu gibi, terkiplerin de tarih içinde bir seyri vardır.

Eskiden kullanılıp bugün tedavülde olmayanları söz konusu olduğu gibi, hâlâ dayanan ve istimal edilenleri vardır. صار إلى كان “Öldü” terkihi artık kullanımda değildir. سقط في يده “Pişman oldu” ise hayatiyetini devam ettirmektedir.

Günümüzde değişik sebeplerle oluşturulmuş ve mütedavil terkipler de bulunmaktadır: السوق السوداء “Karaborsa”; الذهب الأسود “Petrol”; نعب ورقته الأخيرة “Son kozunu oynadı” gibi.

Arap Dili, bir iştikak çeşidi olarak daima “terkiib”den istifade edecek ve gelişimi için de buna mecburdur.

Bursa, 1995.